

УДК 343.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.26>

КОНТРАБАНДА ЯК ПРОТИПРАВНЕ ПОСЯГАННЯ НА ЗАСАДИ РИНКОВОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Каменський Д.В.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету
<https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

Каменський Д. В. Контрабанда як протиправне посягання на засади ринкової моделі економіки в Україні: деякі актуальні питання.

Статтю присвячено деяким актуальним питанням кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні. Зокрема здійснено аналіз проблемних питань, пов'язаних із законодавчою регламентацією предметів злочинів, передбачених ст. ст. 201, 201-1, 305 КК.

Зроблено огляд сучасних публікацій, присвячених розглядуваній проблематиці. Зосереджено увагу на актуальній проблематиці рекриміналізації «товарної» контрабанди в Україні.

Запропоновано авторську класифікацію груп предметів, нормативно зафіксованих у ст.ст. 201, 201-1, 305 КК. Також звернуто увагу на те, що злочин, передбачений ст. 201 КК, містить широкий перелік додаткових об'єктів, що певною мірою ускладнює належну кримінально-правову оцінку вчиненого.

Також критично досліджено висловлену в юридичній літературі наукову позицію щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду людей, із огляду на те що територія України активно використовується злочинними угрупованнями для транспортування нелегальних мігрантів до західноєвропейських держав.

Наведено декілька сучасних прикладів із вітчизняної та зарубіжної правозастосовної практики, присвячених проблемам установа криміноутворювальних ознак досліджуваних посягань.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано декілька тез-висновків: 1) незаконне переміщення товарів через митний кордон України охоплює протиправну діяльність із ввезення на митну територію України, вивезення за межі митної території України чи транзиту через її митну територію товарів; 2) незаконне переміщення товарів через митний кордон України вчиняється з метою уникнення сплати податків (зборів) та інших обов'язкових платежів або мінімізації їх розміру шляхом створення фіктивних підстав для спрощення митних процедур; 3) схеми незаконного переміщення товарів через митний кордон України з їх подальшою легалізацією є досить гнучкими, вони постійно змінюються; 4) наголошено на перспективності наукового аналізу «бланкетної» складової «контрабандних» заборон.

Ключові слова: контрабанда, кримінальне правопорушення, митний кордон, ринкова економіка, предмет кримінального правопорушення, бланкетна диспозиція.

Kamensky D.V. Smuggling as an illegal encroachment on the foundations of the market model of the economy in Ukraine: some topical issues.

The research paper is devoted to some issues of criminal responsibility for smuggling in Ukraine. In particular, an analysis of problematic issues related to the legislative regulation of the subjects of crimes provided for in Art. Art. 201, 201-1, 305 of the Criminal Code.

An overview of modern publications devoted to the issue under consideration was made. Attention is focused on the current problem of recriminalization of “goods” smuggling in Ukraine.

The author's classification of groups of subjects, normatively fixed in Articles 201, 201-1, 305 of the Criminal Code. Attention was also drawn to the fact that the crime provided for in Art. 201 of the Criminal Code, contains a wide list of additional objects, which to some extent complicates the proper criminal-legal assessment of the committed crime.

The scientific position expressed in the legal literature regarding the need to establish criminal liability for people smuggling is also critically studied, given the fact that the territory of Ukraine is actively used by criminal groups to transport illegal migrants to Western European countries.

Several modern examples from domestic and foreign law enforcement practice are given, dedicated to the problems of establishing the crime-forming features of the investigated crimes.

Based on the results of the research, several theses-conclusions were substantiated: 1) illegal movement of goods across the customs border of Ukraine includes illegal activities of import into the customs territory of Ukraine, export outside the customs territory of Ukraine or transit through its customs territory of goods; 2) the illegal movement of goods across the customs border of Ukraine is carried out with the aim of avoiding the payment of taxes (fees) and other mandatory payments or minimizing their amount by creating fictitious grounds for simplifying customs procedures; 3) the schemes of illegal movement of goods across the customs border of Ukraine with their subsequent legalization are quite flexible, they are constantly changing; 4) the perspective of the scientific analysis of the “blanket” component of “contraband” bans is emphasized.

Key words: smuggling, criminal offense, customs border, market economy, subject of criminal offense, blanket disposition.

Постановка проблеми. Запропонований у назві статті науковий аналіз варто почати з такого. Відповідно до положень КК України контрабандою як к. пр. визнається незаконне переміщення деяких предметів, що утворюють підвищену небезпеку для здоров'я людей чи громадської безпеки, через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Особисто я підтримую тезу О. Яланського про те, що сьогодні «товарна» контрабанда породжує в Україні тіньову економіку, зменшує надходження податкових платежів у державний бюджет, що, своєю чергою, призводить до соціальних напружень. До того ж, відсутність кримінальної відповідальності за це діяння «популяризує» серед бізнесменів використання незаконних засобів та прийомів ведення «гри» проти держави, а отже, і проти суспільства. Зрештою, «товарна» контрабанда може призвести до втрати цілих галузей вітчизняної промисловості через конкуренцію з дешевим, однак неякісним товаром та, відповідно, до втрати робочих місць [1, с. 1037].

Суспільна небезпека та очевидна потреба в рекриміналізації (тобто у відновленні раніше скасованої кримінальної відповідальності) «товарної» контрабанди знаходить свій безпосередній прояв і в реалізації нечесними бізнесменами в змові з корумпованими представниками органів державної влади (передусім правоохоронних) низки масштабних за розмірами (ідеться про мільярди доларів США щорічно) несплачених у державний бюджет схем [2, с. 238–239].

Стан дослідження. Проблематика кримінальної відповідальності за контрабанду залишається активно досліджуваною у вітчизняній кримінально-правовій науці. Активність наукової уваги є особливо помітною в контексті пошуку оптимальних шляхів відновлення кримінальної відповідальності за «товарну» контрабанду.

Метою дослідження є критичний аналіз деяких актуальних питань кримінальної відповідальності за контрабанду як протиправне посягання на засади ринкової моделі економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Певний теоретичний та практичний інтерес може утворювати наукова класифікація предметів, що мають підвищену небезпеку або особливе значення для суспільства, незаконне переміщення яких через митний кордон України завдає істотної шкоди та потребує криміналізації.

Оскільки саме ознаки предметів к. пр., пов'язаних із незаконним переміщенням таких предметів через митний кордон України, виступають основною для класифікації та відмежування відповідної групи посягань, то ці ознаки буде частково розглянуто в межах цього підрозділу роботи.

Ст.ст. 201, 201-1 та 305 КК, що утворюють умовну основу (ядро) нормативних підстав протидії контрабанді за чинним КК, описують ознаки посягань більш-менш точно. Зокрема предметами переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю визнаються: 1) за ст. 201 КК – культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; 2) за ст. 201-1 КК – лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, а також інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України; 3) за ст. 305 КК – наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби.

Таким чином, вважаю, що більшість таких предметів можна умовно поділити на такі групи:

- 1) предмети, що мають особливу цінність, – культурні цінності; цінні види тварин і рослин; органи та тканини людини тощо;
- 2) предмети, небезпечні для здоров'я людей – наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, отруйні, сильнодіючі речовини, фальсифіковані ліки;
- 3) предмети, що створюють загрозу особистій та громадській безпеці – вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси до неї; небезпечні відходи, мікробіологічні агенти;
- 4) предмети, що загрожують суспільній моральності – твори, що пропагують насильство, жорстокість, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію; порнографічні предмети;
- 5) предмети, що загрожують недоторканності особистого життя особи – спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Нормативні нюанси в цьому контексті полягають у тому, що: 1) по-перше, сучасна редакція ст. 201 КК не передбачає відповідальність за «товарну» контрабанду, хоча до 2011 р. така відповідальність була передбачена і реалізовувалась на практиці; 2) по-друге, злочин, передбачений ст. 201 КК, містить широкий перелік додаткових об'єктів, що часто можуть бути основними для злочинів, передбачених іншими розділами кримінального закону.

Свого часу законодавче запровадження (у межах вільної економічної зони «Крим») вільної митної зони, не скасовуючи заходів митного контролю, не виключало кримінально-правову оцінку незаконного переміщення предметів з цієї зони на митну територію України або навпаки (фактично при їхньому переміщенні через адміністративний кордон між територією ВЕЗ «Крим» та іншою територією України) як контрабанди (ст. 201, ст. 305). Водночас у випадку переміщення відповідних предметів на територію ВЕЗ «Крим» з території іноземної (і навпаки) така кримінально-правова оцінка виключалась через відсутність належного місця, оскільки, створивши відповідну митну зону, законодавець тут фактично змінив межі митної території України та її митного кордону [3, с. 640].

Останнім часом в юридичній літературі можна прочитати про ідеї щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду людей. Прихильники цієї точки зору аргументують свою позицію передусім тим, що протягом останніх років територія України досить активно використовується злочинними угрупованнями для транспортування нелегальних мігрантів – громадян азійських та африканських країн до західноєвропейських держав. Про це йдеться у спеціальних дослідженнях, у яких наголошується на організованості протиправних схем із нелегальної міграції.

До слова в грудні 2000 р. на 51-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було ухвалено Конвенцію проти транснаціональної організованої злочинності та два додаткові протоколи до неї. Цим документом додатково підтверджено, що нелегальна міграція безпосередньо пов'язана з транснаціональною організованою злочинністю, причому такі її форми, як наркобізнес, торгівля людьми тощо невіддільні від організації нелегальних міграцій. Таким чином, уперше було прийнято документ, у якому запропоновані універсальні засади координації зусиль міжнародної спільноти щодо боротьби з незаконною міграцією. Хоча Україна приєдналася до Конвенції та повинна виконувати закладені в ній норми як при підписанні міждержавних угод з цього питання, так і при внесенні змін до внутрішнього законодавства, водночас у нашій державі поки що не вирішена низка важливих проблем на цьому шляху, передусім нормативного та правозастосовного характеру [4].

Наявність у реаліях сьогодення цього явища, його масштаби, негативний вплив нелегальної міграції на розвиток державності в Україні дійсно потребують спеціальних правових розробок і наукових досліджень. Водночас це злочинне явище, пов'язане з порушенням державного кордону, не є контрабандою. Говорити про людину, як про предмет злочину, неправильно, виходячи із самого розуміння предмета злочину. Оскільки люди не є товаром, а отже не можуть визнаватись предметом злочину, їх не можна вважати предметами контрабанди. Як справедливо зазначає О. Дудоров, поняття «контрабанда живим товаром» здається швидше публіцистичним, аніж юридичним. Людина не визнається предметом злочину, навіть якщо з приводу неї фактично виникають певні торговельні відносини. Учений додає: здійснення стосовно людини незаконної угоди, пов'язаної з законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без неї через державний кордон для подальшого продажу, або іншої передачі особі з певною метою, потрібно кваліфікувати не за ст. 201, а за ст. 149 КК [5].

Розмірковуючи над питаннями про перспективи криміналізації незаконного переміщення через митний кордон певних конкретизованих видів предметів (товарів), варто звернути увагу на таке, бо-дай як показовий приклад. І. Проць та Т. Ямкова порушують на сторінках спільної наукової роботи таку проблематику, як контрабанда диких тварин. Зокрема автори зауважують про те, що через зручне

географічне розташування наша держава стала своєрідним майданчиком – зоною перевезення тварин із Середньої Азії в Росію та Україну. А неналежний контроль за цією ситуацією з боку прикордонних, митних та правоохоронних органів призвів до того, що нині «трафік контрабандних тварин» дуже важно зупинити. Найчастіше, за даними екологів, в Україну везуть екзотичних крокодилів, папуг та мавп; натомість вивозять рідкісних змій, комах, ящірок, хижих птахів та трофеї зубрів.

Красномовним прикладом є виявлення митниками у 2017 р. трьох сибірських тигренят, яких нелегально перевозили майже зовсім без води, їжі та за відсутності будь-яких санітарних умов.

Згадані автори резюмують: питання контрабанди тварин досить гостро стоїть сьогодні у нашому суспільстві, що насамперед пов'язано з можливістю транспортування різних тварин, продажу їх через мережу Інтернет та вигадливістю перевізників. Для ефективної протидії такій ситуації повинна бути запроваджена сувора кримінальна відповідальність за контрабанду тварин та одночасно передбачене суворе покарання для нелегальних продавців тварин у мережі Інтернет [6, с. 302, 304].

Далі про транскордонний, організований характер реалізації деяких видів контрабандних схем з урахуванням параметрів сучасної глобалізованої економіки.

Так, останнім часом дедалі більшого розповсюдження набуває контрабанда, яка вчиняється організованими угрупованнями, що діють на території декількох держав. Контрабандисти, ігноруючи державні кордони, налагоджують взаємовигідні транскордонні злочинні зв'язки, освоюють нові ринки незаконного збуту товарів і послуг, використовують недосконалість і розбіжності національних законодавчих систем для ухилення від сплати податків та ухилення від відповідальності, активно застосовуючи при цьому «транснаціональну» корупцію, стимулюють представників владних структур суміжних країн з обох боків кордону співпрацювати з криміналітетом [7, с. 90].

Реагуючи на позначену проблематику, С. Філіпов звертає увагу на те, що ефективність системи протидії транскордонній «контрабандній» злочинності не може бути забезпечена на основі унілатералізму. Стійкість системи забезпечується кримінологічним прогнозуванням та плануванням заходів протидії транскордонній злочинності на основі профілювання ризиків, що виходять з масштабу відповідних кримінальних загроз – транснаціонального, транскордонного, прикордонного [8, с. 222].

Цілком природно, що підходи законодавчих органів до регламентації кримінальної, адміністративної відповідальності за митні правопорушення в різних країнах відрізняються, про що свідчить аналіз відповідних норм кримінального законодавства. Як видається, дані підходи зумовлені багатьма обставинами. Це пов'язано як із рівнем економічного розвитку, сформованими історичними традиціями, так і з культурою зовнішньоторговельних відносин, їх міцністю та станом довіри між партнерами.

Попри наявність санкцій у вигляді тюремного ув'язнення в більшості країн-членів ЄС найбільш застосовуваним видом відповідальності за контрабанду товарів є фінансові санкції, грошові стягнення та штрафи.

Фахівці наголошують на тому, що в різних країнах ЄС межа вартості товарів, починаючи з якої виникає кримінальна відповідальність, істотно відрізняється. Наприклад, у Словаччині цей показник не досягає 300 євро, тоді як у Португалії сума понад 50 тис. євро.

Актуальний приклад на протидію контрабандним схемам, які водночас порушують вимоги щодо заборони вивезення товарів та їх частин, що підлягають особливому режиму декларування з позицій захисту інтересів національної безпеки, пропонує американська правозастосовна практика. У червні 2016 р. окружний федеральний суд (штат Нью-Джерсі) призначив за результатами укладання угоди про визнання винуватості покарання колишньому громадянину РФ Олександрю Бражнікову у виді 70 місяців позбавлення волі, а також у виді конфіскації майна на суму 65 млн дол. і штрафу в розмірі 75 тис. дол. за порушення низки федеральних заборон, передусім згаданого вище § 1705 розділу 50 Зібрання законів США.

37-річний Бражніков-молодший, натуралізований громадянин США, який народився в Москві, визнав себе винним у змові з метою «відмивання» грошових коштів, одному пункті змови з метою контрабанди електроніки зі Сполучених Штатів, а також у змові з метою порушення положень Акта про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (ІЕЕРА). За результатами проведеного розслідування було встановлено, що Бражніков був відповідальним за майже 2 тис. незаконних поставок обмеженого в обігу в США електронного обладнання та його компонентів, багато з яких були передані представникам Міністерства оборони РФ та спецслужбам. Обвинувачений також визнав, що доклав особливих зусиль, щоб приховати зміст і остаточний пункт призначення поставок, а також щоб приховати десятки мільйонів доларів незаконних доходів, отриманих від реалізації контрабандних схем.

Суд установив, що з січня 2008 р. по червень 2014 р. Бражніков був власником і топ-менеджером

чотирьох компаній-експортерів мікроелектроніки в Нью-Джерсі, кожна з яких використовувалася в різних змовах і схемах, викритих розслідуванням. Після його арешту спеціальні агенти конфіскували 4 млн 75 тис. дол. доходів, пов'язаних зі звинуваченими злочинами, а також нерухоме майно та інші активи на суму понад 600 тис. дол.

Відповідно до поданих суду документів і свідчень Бражніков-молодший та його компанії є частиною складної мережі організацій, яка таємно протягом тривалого часу придбавала велику кількість обмежених в обігу електронних компонентів від американських виробників і продавців і далі експортувала ці товари російським компаніям, які, своєю чергою, були уповноважені постачати їх Міністерству оборони РФ, Федеральній службі безпеки Російської Федерації, а також російським організаціям, що займаються розробкою ядерної та інших видів зброї, а також тактичних платформ.

Кошти для незаконних трансакцій мережі були отримані від різних російських компаній-покупців і спочатку перераховувались на один із основних рахунків змовників у російському банку. Виплати за покупки здійснювалися з цього основного російського рахунку через один або декілька закордонних рахунків підставних корпорацій на Британських Віргінських Островах, Латвії, Маршаллових Островах, Панамі, Ірландії, Англії, Об'єднаних Арабських Еміратах і Белізі, а потім на один із рахунків обвинуваченого в США. Створення та використання злочинною групою десятків банківських рахунків і підставних компаній за кордоном мало на меті приховати справжні джерела походження коштів у Росії, а також унеможливити ідентифікацію різних російських оборонних фірм-підрядників, які отримували американські електронні комплектуючі [9].

Наведений приклад актуалізує тезу про те, що розкриття окремих видів комерційної або «технологічної» таємниці може створити безпосередню загрозу національній безпеці будь-якої держави. Федеральне законодавство США за своїм «дизайном» покликане жорстко охороняти це благо від проявів злочинної діяльності. Із огляду на домінуючі позиції США в світовій економіці, передусім у сфері високих технологій, потреби в забезпеченні економічного добробуту та національної безпеки і оборони утворюють один із пріоритетних напрямів діяльності компетентних органів у контексті протидії федеральним економічним злочинам [10, с. 763].

Своєю чергою, О. Процюк піддає сумніву обгрунтованість віднесення до контрабанди як до господарського злочину отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боеприпасів (вочевидь сюди можна додати також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації – Д. Б.) до категорії господарських к. пр. Основну спрямованість таких діянь визначає, насамперед, їх здатність завжди ставити під загрозу заподіяння шкоди суспільну безпеку або народне здоров'я [11, с. 207].

Наступний приклад із судової практики розкриває фактичні ознаки та юридичний зміст такого виду предмета злочину, передбаченого ст. 201 КК, як спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Вироком Кельменецького районного суду Чернівецької області ОСОБА_1 було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201 КК. Матеріалами справи було встановлено, що обвинувачений намагався перевезти через міжнародний автомобільний пункт пропуску «Росошани» митною поста «Росошани» Чернівецької митниці, розташований на українсько-молдавському кордоні, з метою подальшого слідування в Республіку Молдову, наступні предмети: предмет схожий на ключ до замка запалювання автомобіля марки «BMW» чорного кольору, коробку чорного кольору з написом «808 Car Keys Місго-самега», в якій лежав брелок для ключів чорного кольору з ланцюжком та кільцем для утримання ключів чи інших предметів. Згідно висновку технічної експертизи виявлені під час митного огляду та надані на дослідження електронні пристрої (брелок від автомобільної сигналізації із вбудованим відео-аудіо записуючим пристроєм та електронний пристрій брелок від автомобільної сигналізації з наклейкою на зворотній стороні «BMW» із вбудованим відео-аудіо записуючим пристроєм) належать до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації [12].

Окрім важливості правильної юридичної оцінки предмета контрабандного посягання тут варто наголосити на обов'язковому проведенні і подальшому врахуванні в суді висновків відповідного виду криміналістичної експертизи. Це стосується питання про встановлення характеристик усіх видів предметів злочину, описаного в ст. 201 КК.

На підставі *prima facie* ознайомлення з ознаками контрабанди, сформульованими в межах трьох контрабандних заборон (ст.ст. 201, 201-1 та 305 КК) можна висловити такі узагальнювальні **висновки**.

По-перше, незаконне переміщення товарів через митний кордон України охоплює протиправну діяльність із ввезення на митну територію України, вивезення за межі митної території України чи

транзиту через її митну територію товарів – у реальності така діяльність представлена у вигляді добре організованих і витончених схем.

По-друге, незаконне переміщення товарів через митний кордон України вчиняється з метою уникнення сплати податків (зборів) та інших обов'язкових платежів або мінімізації їх розміру шляхом створення фіктивних підстав для спрощення митних процедур.

По-третє, схеми незаконного переміщення товарів через митний кордон України з їх подальшою легалізацією є досить гнучкими. Правопорушники постійно вдосконалюють методи і тактику протиправних дій, враховуючи зміни в правилах митного оформлення товарів та користуючись корумпованими зв'язками у контролюючих і правоохоронних органах.

По-четверте, перспективним стане науковий аналіз «бланкетної» складової «контрабандних» заборон. Ідеться, наприклад, про Інструкцію про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України, затверджена Наказом Міністерства культури і мистецтв України № 258 від 22 квітня 2022 р. – у цьому документі подані важливі для цілей кваліфікації ст. 201 КК поняття культурних цінностей, декларування, а також перелік культурних цінностей, які заборонені до вивозу за межі митної території України.

Список використаних джерел:

1. Яланський О.С. «Товарна» контрабанда в Україні – щодо доцільності криміналізації. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 1034–1038.
2. Сучасний стан та перспективи розвитку митних правовідносин в Україні: колективна монографія / за заг. ред. Д.В. Приймаченка. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 272 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
4. Кресіна І., Стойко О. Нелегальна міграція: проблеми протидії та правового регулювання. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 174–180.
5. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с.
6. Проць І.М., Ямкова Т.І. Контрабанда диких тварин в Україні: проблемні аспекти. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (6 листопада 2020 року) / упор. О.В. Авраменко, С.С. Гнатюк, І.І. Сидорук*. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 300–304.
7. Паламарчук В.Г. Контрабанда – транснаціональний чи трансграничний злочин: визначення понять. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 87–93.
8. Філіпов С.О. Протидія транскордонній злочинності в архітектоніці системи протидії кримінальним загрозам. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 2 березня 2018 року)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 219–222.
9. Union County, New Jersey, Man Sentenced To 70 Months In Prison For Role In Illegal International Procurement Network. U.S. Attorney's Office, District of New Jersey. URL: <https://www.justice.gov/usao-nj/pr/union-county-new-jersey-man-sentenced-70-months-prison-role-illegal-international>.
10. Каменський Д.В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: ВД «Дакор». 1128 с.
11. Проць О.В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 255 с.
12. Вирок Кельменецького районного суду Чернівецької області від 30 липня 2013 р. Справа № 717/1635/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/32698848>.